

The main directions of innovative development in the separate structural units should be considered: an increase in the funding of agricultural science, the formation and implementation of programs of fundamental and applied scientific research, their investment support, cooperation with the international scientific community.

As the world practice shows, scientific organizations and higher education establishments should function in a complex, linking together training of personnel with conducting fundamental and applied researches. In addition, the intensive development of market relations predetermines closer contact of scientific institutions of the agroindustrial profile with the universities of the country, trained by the relevant specialists.

The formation and sustainable development of small technological enterprises and separate structural subdivisions cannot be effectively implemented without state support. Therefore, the key direction should be the development of modern financial instruments and mechanisms for attracting extrabudgetary funds in the field of high-tech development, production, and sales.

УДК 336.71

**Коваль В.В.**

доктор економічних наук, доцент,  
професор кафедри прикладної економіки  
Одеського торговельно-економічного інституту  
Київського національного торговельно-економічного університету

**Балицька А.Р.**

магістрант  
Одеський торговельно-економічний інститут  
Київського національного торговельно-економічного університету

**Шевченко А.П.**

магістрант  
Одеський торговельно-економічний інститут  
Київського національного торговельно-економічного університету

## ОПОДАТКУВАННЯ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ФІСКАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

*У статті розкрито роль впливу податкового навантаження на діяльність банківських установ. Проведено аналіз стану розвитку банківського сектору та частки сплачених податків до бюджетів банківськими установами. Здійснено розрахунок показників конкурентоспроможності банківського сектору, що засвідчив низьку концентрацію сектору на основі розрахунку індексу Герфіндаля-Гіршмана та ринкової концентрації. Розкрито обмеження ринкової конкуренції, запропоновано основні напрями розвитку оподаткування банківської діяльності.*

**Ключові слова:** банки, оподаткування банківського сектору, податкове навантаження, конкурентоспроможність.

*В статтє раскрыта роль влияния налоговой нагрузки на деятельность банковских учреждений. Проведен анализ развития банковского сектора и доли уплаченных налогов в бюджеты банковскими учреждениями. Осуществлен расчет показателей конкурентоспособности банковского сектора на основе расчета индекса Герфиндаля-Гиршмана и рыноч-*

ной концентрації. Раскрыты ограничения рыночной конкуренции, предложены основные направления развития налогообложения банковской деятельности.

**Ключевые слова:** банки, налогообложения банковского сектора, налоговая нагрузка, конкурентоспособность.

*The role of the influence of the tax burden on the activities of banking institutions is disclosed in the article. The analysis of the development of the banking sector and the share of taxes paid to budgets by banking institutions is analyzed. The calculation of the competitiveness indicators of the banking sector based on the Herfindahl-Hirschman index calculation and market concentration was carried out. The limitations of market competition are revealed and proposed by the main directions of the development of taxation of banking activities.*

**Key words:** banks, taxation of the banking sector, tax burden, competitiveness.

**Постановка проблеми.** Сучасна банківська сфера як центр концентрації та перерозподілу капіталу впливає на стабільність економічної ситуації та функціонування бюджетної системи, оскільки частка в наповненні бюджету банками складає близько 6–7%, що характеризує банківські установи як, з одного боку, платників податків, а з іншого боку, податкових агентів, що свідчить про їх суспільну вагу. Проте в умовах фінансових криз функціонування банківської системи характеризується загрозами стабільності банківської системи України та національної економіки, оскільки створюватимуться обмеження щодо забезпечення бюджету стійкими податковими надходженнями.

Актуальність питання оподаткування банків визначається можливістю впливу податків на розвиток банківської сфери через підвищення чи зниження їх конкурентоспроможності. Фіскальний вплив механізму оподаткування на фінансові результати банків лише частково розглядається в науковій літературі у складі чинників конкурентоспроможності діяльності банків.

Однак питання, пов'язані з оподаткуванням у системі чинників конкурентоспроможності банків та збільшенням доходів бюджету, залишаються неповністю вирішеними. Тому постає необхідність обґрунтування напрямів оподаткування діяльності банків з метою впливу на їх конкурентоспроможність в умовах трансформації податкового законодавства та потреби покриття бюджетного дефіциту, що багато в чому залежить від дієвого податкового адміністрування.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичними основами дослідження податкових систем виступили праці таких дослідників, як, зокрема, О. Амоша, В. Вишневський [1], А. Крисоватий [5], І. Сало, Н. Євченко [8]. Основні аспекти визначення проблем забезпечення конкурентоспроможності банківських установ

досліджено в наукових працях таких учених, як В. Коваленко [3], Б. Самородов [9], Л. Федулова [11].

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Враховуючи результати досліджень відзначених вище авторів, зауважимо, що при цьому не приділялось достатньо уваги проблемам оподаткування діяльності банків з метою впливу на їх конкурентоспроможність.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження механізму дії оподаткування в системі чинників конкурентоспроможності банків.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Банківський сектор України характеризується високою економічною значущістю, оскільки активи банків склали у 2017 році близько 45% ВВП, а сума депозитного портфеля банківського сектору становила приблизно 30% ВВП. Основою стабільності банківського сектору виступає протидія перманентним змінам зовнішнього середовища та можливості реагувати на заходи конкурентів для забезпечення конкурентних позицій та переваг. Проте внаслідок кризових явищ та підвищення рівня банківських ризиків виникає потреба підвищення конкурентоспроможності банківських установ.

Під конкурентоспроможністю будемо розуміти спроможність суб'єкта господарювання (банківської установи) досягати відповідних результатів в певному періоді з можливістю реалізовувати чи задовольняти попит клієнта порівняно з іншими учасниками (банківськими установами).

Банк може ефективно виконувати свої функції в умовах формування здорової конкуренції в банківському секторі. Трансформація структури банківського сектору висунула нові вимоги перед банками, оскільки, крім досягнення конкурентоздатності послуг, необхідною умовою

ефективної їх діяльності як суб'єктів господарювання та регулятора виступає задоволення потреби споживачів в рамках надання банківських послуг.

Банківський сектор як найбільш динамічний у сфері послуг характеризується поступовим збільшенням його частки та обумовлює можливості інтеграції у світову фінансову систему з підвищенням конкурентоздатності вітчизняного підприємницького сектору.

Специфічне положення банківського сектору порівняно з іншими сферами економіки продукувало в останнє десятиліття його відносно не стабільне положення. Адже за зростання на 20% ВВП у 2015–2017 роках темп падіння доходів банків від надання послуг складав в середньому 9% у відзначений період.

Проте, в структурі банківського сектору динамізм доходів від надання банківських послуг спостерігався за комісійним доходом, який

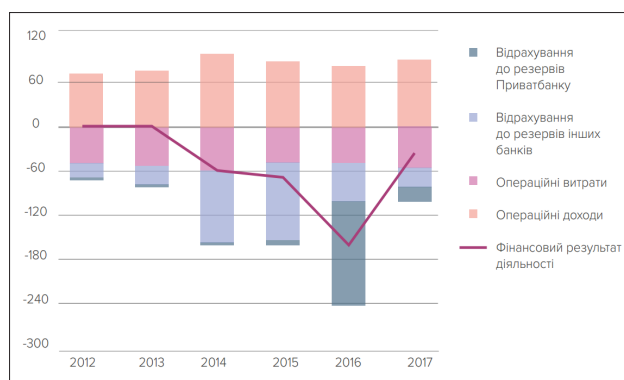


Рис. 1. Фінансовий результат платоспроможних банків, млрд. грн. [2]

зростав як через збільшення обсягу платежів, так і за рахунок зміни тарифних програм.

Загалом за аналізований період банківський сектор отримав збиток, який був найбільшим у 2016 році, склавши тоді 159,4 млрд. грн., а у 2017 році – 24,4 млрд. грн., здебільшого через значні відрахування до резервів. Окрім наведеного результату, доцільно зазначити, що рівень рентабельності також був на рівні 2–3% за досліджуваний період. Зазначені тенденції до зниження рівня прибутку обумовлюють зменшення фіскальних надходжень до бюджету [4], тому постає питання мобілізації фінансових ресурсів через податки, які банки зобов'язані самостійно обчислювати та сплачувати до відповідних бюджетів [6].

Оподаткування як фіскальний чинник банківської діяльності дає змогу впливати на діяльність банків. Проте зменшення податкового навантаження на банківський сектор продукува-

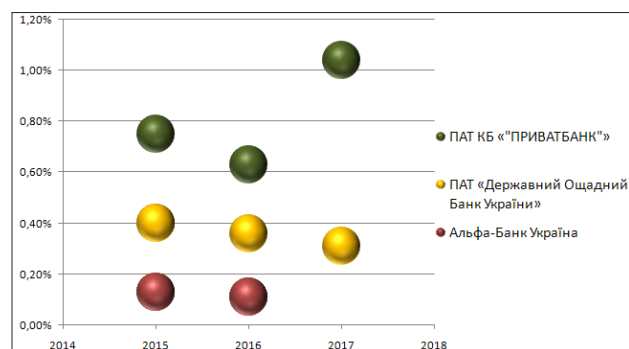


Рис. 2. Частка сплачених податків до бюджетів банківськими установами, %

Джерело: складено за даними джерел [2; 10]

Таблиця 1

### Доходи і витрати банків України за 2012–2017 роки (млн. грн.)

Показники	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
<b>Доходи</b>	150,45	168,89	210,20	199,19	190,69	178,14
процентні доходи	117,55	129,93	151,26	135,15	135,81	124,08
комісійні доходи	21,16	24,97	28,28	28,41	31,36	37,13
результат торговельних операцій	3,23	3,30	15,51	21,49	8,24	7,23
інші операційні доходи	5,80	5,11	10,09	9,57	9,61	7,28
інші доходи	1,05	2,40	2,17	2,73	3,95	1,35
повернення списаних активів	1,66	3,16	2,90	1,85	1,73	1,07
<b>Витрати</b>	145,55	167,45	263,17	265,79	350,08	204,61
процентні витрати	68,20	80,88	97,17	96,08	91,64	70,97
комісійні витрати	3,08	3,98	4,89	5,85	7,18	9,65
інші операційні витрати	13,20	12,32	15,58	12,99	10,92	11,72
загальні адміністративні витрати	37,27	40,67	44,61	36,74	39,36	44,20
інші витрати					3,09	15,12
відрахування в резерви	23,42	27,98	103,30	114,54	198,31	49,27
податок на прибуток	0,38	1,63	-2,38	-0,41	-0,42	3,68
<b>Чистий прибуток (збиток)</b>	4,90	1,43	-52,97	-66,60	-159,39	-26,47

Джерело: складено за даними НБУ [2]

тиме зменшення надходження до бюджету податків, обсяг яких у 2017 році перевищив 3%. Під час планування податкових надходжень варто враховувати також можливе зменшення найближчими роками у зв'язку з тим, що зменшується кількість платоспроможних банків та збільшуються їх витрати.

Оподаткування банківської діяльності регулюється нормами Податкового кодексу та характеризується потребою удосконалення правового регулювання, оскільки здійснюється за допомогою зміни системи оподаткування, зокрема пільгового оподаткування [4; 7]. Актуальність питання формування Банківського кодексу посилюється вимогами до регулювання банківської діяльності в Європейському Союзі, а саме банківського оподаткування. Відповідність вимогам Європейського Союзу у подальшому має сприяти визначенню варіантів введення гармонізованої структури оподаткування банківського сектору.

В банківському секторі можуть використовуватись різні інструменти для коригування структури капіталу, зокрема зміни в податковому навантаженні. Аргументом трансформації податкового навантаження в урахуванні його впливу на конкурентоспроможність банків є подальша потреба залучення ресурсів банків у реальну економіку, оскільки збільшення сум сплачених податків до бюджетів частково посилює нестабільність банків, хоча в разі зменшення податкового навантаження обумовлює ризики зниження надходжень до бюджету.

З огляду на сучасний рівень податкового навантаження банківського сектору можна говорити про його відповідний сучасним вимогам рівень, проте через значний збиток в діяльності банків це приведе до зменшення надходжень до бюджету.

Підсумовуючи результати діяльності банківського сектору, визначимо податкове навантаження з податку на прибуток (рис. 3), що не дає дійсної інформації, оскільки фінансові результати більшості банків є від'ємними.

Сучасні умови господарювання, визначені десятиліттями проведення реформування фінансової сфери загалом та банківського сектору зокрема, потребують урахування фіскального впливу на конкурентоспроможність комерційних банків.

З урахуванням того, що в сучасних умовах відбувається загострення конкурентної боротьби в усіх сегментах банківського сектору, виникає необхідність визначення ваги впливу ефективної податкової політики, яка сприяє збалансованості державного бюджету та податкового навантаження, що підвищує рентабельність бізнесу та конкурентоспроможність банків.

Загальними показниками оцінювання конкурентоспроможності діяльності на ринку виступає коефіцієнт ринкової концентрації та індекс Герфіндала-Гіршмана [9; 11]. Коефіцієнт ринкової концентрації розраховується за показниками фінансово-економічної діяльності суб'єктів ринку, що мають одну з найбільших часток у банківському секторі, і визначається за формулою:

$$CR_i = \sum_{i=1}^k Si (\%), \quad (1)$$

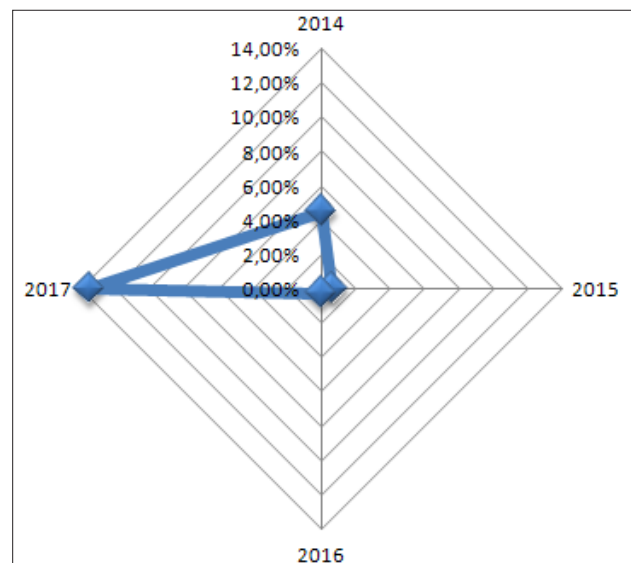


Рис. 3. Рівень податкового навантаження з податку на прибуток банківського сектору, %  
Джерело: складено за даними джерел [2; 10]

Таблиця 2

### Індекс Герфіндала-Гіршмана (ННІ) та коефіцієнт ринкової концентрації (CR) у банківському секторі України за 2016–2017 роки

Роки	ННІ (за загальними активами)	CR <sup>3</sup> (за загальними активами), %	CR <sup>5</sup> (за загальними активами), %
2016	896	47,5	56,33
2017	980	49,71	60,29

Джерело: складено за даними джерел [2; 10]

де  $S_i$  – ринкова частка оператора, за якого  $S_i = q_i/Q$  ( $i=1, \dots, k$ ).

Індекс Герфіндаля-Гіршмана розраховується за ринковими частками всіх банків у банківському секторі за формулою:

$$HHI = \sum_{i=1}^k S_i^2, \quad (2)$$

Розрахунок коефіцієнта ринкової концентрації та індексу Герфіндаля-Гіршмана представлено в табл. 2.

Як свідчать наведені дані, оскільки  $HHI \leq 1000$ , то цей сектор відноситься до низькоконцентрованого (концентрація на ринку є низькою), на ньому домінують три банки із загальною ринковою часткою близько 49%. Якщо розглядати індекс концентрації протягом останніх років, то можна побачити, що вищим є темп зростання рівня концентрації на ринку п'яти фірм ( $CR^5$ ), ніж темп зростання рівня концентрації трьох фірм ( $CR^3$ ) (3,96% проти 2,21% відповідно).

Розраховане значення індексу Герфіндаля-Гіршмана  $HHI$  перебуває в інтервалі  $0 < HHI < 1000$ , що говорить про позитивну тенденцію розвитку конкуренції в банківському секторі. Крім того, виявлені індекси концентрації засвідчують, що на ринку є активна конкуренція в його прибуткових сегментах. З одного боку, сучасний ринок послуг мобільного зв'язку характеризується стабільним потенціалом зростання, а з іншого боку, він має бар'єри входу на нього та мережеву організацію.

Проведений аналіз засвідчив, що розкриті вище коефіцієнти дають змогу досліджувати рівень розвитку конкуренції в банківському секторі, виявляючи різні обмеження та фактори впливу.

По-перше, йдеться про структурні обмеження ринкової конкуренції (обмеження доступу на ринок), що обумовлюють становлення структури конкуренції (через розподіл на ринку активних агентів).

По-друге, слід назвати інституціональні обмеження (неефективність державного регулювання, деформація ринкових взаємозв'язків, незавершеність трансформації відносин контракти та власності, податкове навантаження), пов'язані з неефективністю не тільки формальних інститутів, але й останнім часом неформальних, які у сукупності можуть сприяти зменшенню ефективності ринкового механізму.

Не меншого значення набуває якість заходів державної економічної політики, зокрема податкової політики на господарські процеси.

Питання банківського оподаткування на рівні сплати корпорацій податків (Податок на прибуток, ПДФО тощо) не може бути не пов'язане з проблемою рентабельності та конкурентоспроможності сектору.

Низька фіскальна ефективність оподаткування банківської діяльності спонукає до вирішення важливого питання підвищення прибутковості та рентабельності банків як основних показників їх конкурентоспроможності.

Основними напрямками розвитку оподаткування банківської діяльності виступають удосконалення нормативно-правового забезпечення щодо пільгового оподаткування новостворених банків з градацією від 25% до 100% ставки податку на прибуток на період до 5 років; прийняття на законодавчому рівні системи оцінювання податкових ризиків для розвитку податкового менеджменту; розвиток нормативно-правової бази в Україні щодо податкового регулювання в банківському секторі; прийняття Банківського кодексу тощо.

**Висновки.** За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що фіскальне навантаження на банківський сектор пов'язане з впливом на надходження до бюджету та конкурентоспроможністю, проте за умови низького рівня прибутку та рентабельності для банків конкуренція посилюватиме їх нестабільне положення. Аналіз конкурентоспроможності банківського сектору засвідчив, що сектор відноситься до низькоконцентрованого (концентрація на ринку низька), на ньому домінують три банки із загальною ринковою часткою близько 49%, а індекс Герфіндаля-Гіршмана  $HHI$  перебуває в інтервалі  $0 < HHI < 1000$ , що засвідчує позитивну тенденцію розвитку конкуренції в банківському секторі. Запропоновано такі напрями розвитку оподаткування банківської діяльності, як удосконалення нормативно-правового забезпечення щодо пільгового оподаткування; удосконалення системи оцінювання податкових ризиків; розвиток нормативно-правової бази в Україні щодо податкового регулювання.

### Бібліографічний список:

1. Амоша О., Вишневський В. До питання про оцінку рівня податків в Україні. Економіка України. 2007. № 6. С. 11–19.
2. Дані фінансової звітності банків України // Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. URL: [http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat\\_id=74208](http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208).

3. Коваленко В. Методологічні підходи до створення й розвитку конкурентного середовища на ринку банківських послуг України. *Фінанси України*. 2010. № 10. С. 87–99.
4. Коваль В. Організаційно-методичні засади програмно-цільового методу управління бюджетним процесом на сучасному етапі розбудови України. *Вісник ЖДТУ: економічні науки*. 2010. № 3 (53). Ч. 1. С. 326–328.
5. Крисоватий А., Кошук Т. Податкові трансформації та економічне зростання. *Фінанси України*. 2008. № 9. С. 10–24.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
8. Сало І., Євченко Н. Податковий менеджмент у банку. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 187 с.
9. Самородов Б. Аналіз та визначення сутності управління розвитком банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 1. С. 66–75.
10. TOP-100 найбільших платників податків України. Офіційно про податки. URL: <http://www.visnuk.com.ua>.
11. Федулова Л., Волощук І. Управління конкурентоспроможністю банків в умовах трансформаційної економіки: монографія. Київ: *Наук. Світ*, 2002. 301 с.
2. Dani finansovoyi zvitnosti bankiv Ukrayiny / Oficijne Internet-predstavny'ctvo Nacional'nogo banku Ukrayiny. available at: [http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat\\_id=74208](http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208).
3. Kovalenko V. Metodologichni pidxody' do stvorennya j rozvy'tku konkurentnogo seredovy'shha na ry'nku bankivs'ky'x poslug Ukrayiny'. *Finansy' Ukrayiny'*. 2010. 10. pp. 87–99.
4. Koval V. Organizacijno-metody'chni zasady' programno-cil'ovogo metodu upravlinnya byudzhety'nym procesom na suchasnomu etapi rozbudovy' Ukrayiny. *Visnyk ZhDTU: ekonomichni nauky'*. 2010. 3 (53) vol. 1 pp. 326–328.
5. Kry'sovatyj A., Koshhuk T. Podatkovi transformaciyi ta ekonomichne zrostannya. *Finansy' Ukrayiny*. 2008. 9. pp. 10–24.
6. Podatkovyj Kodeks Ukrayiny: zakon Ukrayiny vid 02.12.2010r. 2755-VI. available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
7. Pro banky i bankivs'ku diyalnist: zakon Ukrayiny vid 07. 12. 2000 2121-III. available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
8. Salo I., Yevchenko N. Podatkovy'j menedzhment u banku [Tekst]. Sumy': DVNZ "UABS NBU", 2009. 187 p.
9. Samorodov B. Analiz ta vy'znachennya sutnosti upravlinnya rozvy'tkom banku. *Finansovo-kredy'tna diyal'nist': problemy' teorii i ta prakty'ky'*. 2012. Vy'p.1. pp. 66–75.
10. TOP-100 najbilshyx platnykiv podatkov Ukrayiny. *Visnyk. Oficijno pro podatky'*. available at: <http://www.visnuk.com.ua>.
11. Fedulova L., Voloshhuk I. Upravlinnya konkurentospromozhnisty bankiv v umovax transformacijnoyi ekonomiky': monografiya. – K.: *Nauk. Svit*, 2002. 301 p.

**References:**

1. Amosha O., Vy'shnevs'ky'j V. Do py'tannya pro ocinku rivnya podatkov v Ukrayini. *Ekonomika Ukrayiny'*. 2007. 6. pp. 11–19.

**Koval V.V.**

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,  
Professor at Department of Applied Economics,  
Odesa Institute of Trade and Economics  
Kyiv National University of Trade and Economics*

**Balytska A.R.**

*Odesa Institute of Trade and Economics  
Kyiv National University of Trade and Economics*

**Shevchenko A.P.**

*Odesa Institute of Trade and Economics  
Kyiv National University of Trade and Economics*

## **TAXATION IN THE SYSTEM OF FACTORS OF FISCAL INFLUENCE ON THE COMPETITIVENESS OF BANKING INSTITUTIONS**

Modern banking as a centre of concentration and redistribution of capital affects the stability of the economic situation and the functioning of the budget system since the share in filling the budget with banks is about 6-7%, which, on the one hand, characterizes banking institutions as taxpayers, and on the other hand, acts as tax agents, indicating their public importance. However, in the context of financial crises, the functioning of the banking system is characterized by threats to the stability of the banking system of Ukraine and the national economy, as restrictions on ensuring the budget with sustainable tax revenues will be created. The fiscal impact of the tax mechanism on the financial results of banks is only partially considered in the scientific literature as one part of the factors of the competitiveness of banks.

The purpose of the article is to study the mechanism of taxation in the system of factors of competitiveness of banks. The role of the influence of the tax burden on the activities of banking institutions is disclosed. The analysis of the development of the banking sector and the share of taxes paid to budgets by banking institutions is analysed. The calculation of the competitiveness indicators of the banking sector based on the Herfindahl-Hirschman index calculation and market concentration is carried out. The limitations of market competition are revealed and proposed by the main directions of the development of taxation of banking activities.